

NAZIM MUSTAFA

Azərbaycan MEA Tarix İnstitutunun elmi işçisi

E-mail: nazimmustafa@mail.ru

ERMƏNİLƏRİN 1905-Cİ İLDƏ EÇMİƏDZİN QƏZASINDA TÖRƏTDİKLƏRİ QIRĞINLAR

Açar sözlər: İrəvan, Eçmiədzin, “Daşnaksutyun”, “Hnçak”, 1905

Ключевые слова: Эривань, Эчмиадзин, «Дашнакцутюн», «Гнчак», 1905

Key words: Irevan, Echmiadzin, Dashnaksutyun, Hnchak, 1905

XX əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqazda, xüsusən də indiki Ermənistan ərazisində azərbaycanlılara qarşı törədilən qırğınların ssenarisi ermənilərin XIX əsrin sonunda Şərqi Anadoluda əldə etdikləri təcrübəyə əsaslanırdı. Ermənilərin 1894-1896-cı illərdə Şərqi Anadoluda törətdikləri iğtişaşlar yatırıldıqdan sonra, həmin iğtişaşların təşkilatçılarının və icraçılarının əksəriyyəti Cənubi Qafqazın müxtəlif regionlarına köçmüşdülər. 1896-cı ildə Cənubi Qafqazda 900000, 1908-ci ildə 1301000 erməni yaşamışdır. Deməli, təkcə bu dövrdə Cənubi Qafqaza 400000 erməni gəlib yerləşmişdi [1, 64].

“Hnçak” və “Daşnaksutyun” partiyalarının silahlı dəstələri İrəvan və Yelizavetpol (Gəncə) quberniyalarında azərbaycanlı kəndlərinə hücum edir, qırğınlar törədir, silah gücünə boşaldılmış kəndlərdə Türkiyədən qaçıb gələn erməni ailələrini məskunlaşdırırdılar. 1905-ci ilin əvvəlində Qafqazın canişini təyin edilən İ. Voronsov-Daşkovun ermənipərəst mövqeyində istifadə edən ermənilər, cəzasızlıq şəraitində etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirərək, İrəvan və Yelizavetpol quberniyalarında erməni anklavları yaratmağa çalışırdılar. Erməni qaçqınları isə əsasən İrəvan şəhərində və onun ətraf bölgələrində cəmləşmişdilər.

XX əsrin əvvəlində İrəvan quberniyasına daxil olan 7 qəzadan dördündə - Naxçıvan, Sürməli, Şərur-Dərələyəz və İrəvan qəzalarında azərbaycanlılar, üçündə - Aleksandropol, Novo-Bəyazid və Eçmiədzin qəzalarında ermənilər çoxluq təşkil edirdilər [2, 150]. Ermənilər ilk növbədə azlıq təşkil etdikləri və strateji cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edən İrəvan, Naxçıvan, Şərur-Dərələyəz, Zəngəzur qəzalarında sayca üstünlüyə malik olmaq istəyirdilər. Daha sonra isə Qarabağda qırğınlar törədərək, həmin əraziləri ələ keçirmək və nəticədə İrəvan və Yelizavetpol quberniyalarının ərazisində erməni dövlətinin əsasını qoymaq istəyirdilər. 1905-1906-cı illərdə törədilən bütün qırğınların mahiyyətində məhz bu amil dayanırdı.

Aleksandropol, Novo-Bəyazid, İrəvan və Sürməli qəzalarının əhatəsində yerləşən Eçmiədzin qəzası qərb tərəfdən Qars vilayəti ilə həmsərhəd idi. Əsl adı Hovanes Ter-Martirosyan olan, lakin əsərlərini A-do imzası ilə çap etdirən müəllifin 1897-ci ildə keçirilən Ümumrusiya siyahıyaalmanın nəticələrinə əsasən “Qafqazda erməni-türk toqquşmaları” əsərində verdiyi məlumata görə, qəzanın 124 min nəfər əhəlisinin 76 mini ermənilərdən, 45 mini türklərdən, 3 mini digər millətlərdən ibarət idi. Qəzanın 219 kəndindən 131-də türklər, 88-də ermənilər məskunlaşmışdı [3, 130]. (*A-do “azərbaycanlı” ifadəsinin əvəzinə hər yerdə o dövrdə işlənən “türk” ifadəsini işlədir. Biz də A-doya istinad edərkən bu ifadəni olduğu kimi saxlayırıq.*)

Ermənilərlə azərbaycanlıların qarışıq yaşadıkları Eçmiədzin qəzasına daxil olan Əş-tərək nahiyəsi qanlı qırğınlar meydanına çevrilmişdi. Əş-tərək bölgəsində 10 sırf azərbaycanlı (Batrinc, Əkərək, Kiçikkənd, Təkiyə, Nəziravan, Üşü, Persi, Əngirsək, Kavtarlı, Hamamlı), 6

sırf erməni (Əştərək, Muğni, Karbi, Ohannavəng, İlançalan, Qalacıq) kəndi mövcud idi. Parpı, Soğomosavəng və Qotur kəndlərində isə azərbaycanlılarla ermənilər qarışıq yaşayırdılar [3, 131].

Yay aylarında qəzanın şimalında yerləşən Ələyöz dağının yamaclarına çoxlu kürdlər, Kirəşli və Hamamlı kəndlərinin yaxınlığına isə Eçmiədzin qəzasının 310 evdən ibarət Çobankərə kəndinin türkləri yaylağa gəlirdilər [3, 130].

A-donun verdiyi məlumata görə, İrəvan şəhərində ilk erməni-türk toqquşması 20-22 fevral 1905-ci il tarixində baş vermişdir. Toqquşma nəticəsində hər iki tərəfdən 54 nəfər öldürülmüş və yaralanmışdı [3, 50].

İrəvan şəhərində toqquşmalar dayandırıldıqdan sonra ermənilər may ayının əvvəlində Naxçıvan qəzasında qırğınlara başlamışdılar. Erməni silahlı dəstələrinin Naxçıvan qəzasında törətdikləri qırğınların qarşısı qətiyyətlə alındıqdan sonra hədəf yenidən İrəvan şəhəri və onun ətraf bölgələri olmuşdu. Qarşıdan gələn təhlükəni aradan qaldırmaq üçün şəhərin erməni və müsəlman nümayəndələri yığılıb birgə tədbirlər həyata keçirməyi qərara alsalar da, bir nəticə hasil olmamışdı [4].

Mayın 23-26-da İrəvan şəhərində baş verən ikinci qırğınlar miqyasına görə daha dəhşətli olmuşdu. İrəvanda iğtişaşların davam etdiyi ilk üç gün ərzində 31 nəfər - 21 müsəlman, 9 erməni, 1 aysor öldürülmüş, 24 erməni, 10 müsəlman, 1 yəhudi və 1 rus yaralanmışdı [5].

İrəvan şəhərində baş verən ikinci qırğınlardan sonra azərbaycanlı ailələrinin bir qismi şəhəri tərk etmək məcburiyyətində qalmışdılar. Boşaldılmış azərbaycanlı evlərinə Türkiyədən gələn erməni ailələri doluşmuşdular.

İrəvan şəhərində cəmləşən erməni qaçqınlarının hamısını silah gücünə məskunlaşdırmağın mümkün olmadığını gören "Daşnaksutyun" və "Hnçak" partiyalarının silahlı dəstələri may ayının sonu, iyun ayının əvvəllərindən etibarən ətraf bölgələrdə, xüsusən də Eçmiədzin qəzasında azərbaycanlı kəndlərini silah gücünə ələ keçirməyə başlamışdılar. Erməni silahlı dəstələri İrəvan şəhərini üzük qaşı kimi əhatə edən azərbaycanlı kəndlərinə silahlı hücumlar edərək əhalisini kütləvi qırğınlara məruz qoyduqdan sonra həmin kəndləri ələ keçirmiş və orada erməni qaçqınlarını məskunlaşdırmışdılar.

M.S.Ordubadi "Qanlı illər" əsərində ermənilərin Eçmiədzin qəzasında törətdikləri qırğınlara xüsusi bölmə ayırmışdır. Onun yazdığına görə, 1905-ci il iyun ayının 3-də Abaran, Şörəyel, Pəmbək və Aleksandropol (Gümrü) erməniləri bir yerə yığılıb Üşü adlı islam kəndinə hücumla keçdilər. (M.S.Ordubadi "azərbaycanlı" ifadəsi əvəzinə "islam" və yaxud "müsəlman" ifadəsi işlətdiyindən onun ifadələrini olduğu kimi saxlamışıq). Həmin gün İlançalan erməni kəndi ilə Üşü kəndi arasında hər tərəfdən istehkamlar qurulmuş və saat 9 radələrində atışma başlanmışdı. M.S.Ordubadinin "müharibə" adlandırdığı 8 saat davam edən şiddətli vuruşmadan sonra ermənilər davam gətirməyib, bir çox tələfatdan sonra qaçmağa məcbur olmuşdular. Sağ qalıb qaçanlar əlacsızlıqdan özlərini Xanavəng çayına vurmuş, bir neçəsi suya batdıqdan sonra o biri sahilə keçə bilmişdilər. İyun ayının 4-də ermənilərin dəstələri son dərəcə pozğun və müharibəyə hazır olmadıqlarını düşünüb, davanı təxirə salmışdılar. "Bu müsəlmanları belə az qüvvələrlə məğlub etmək olmaz" - deyərək, yenə ətrafdan əsgər yığmağa başlamışdılar. M.S.Ordubadi Üşüdə baş verən qırğınları təsvir edərək daha sonra yazır: "Hər saatda piyada və süvari halında, müsəlmanların gözü önündə, erməni dəstəsi (firqələri) gəlib öz hissələrinə birləşdilər. Müsəlmanların isə hər tərəfdən yolları kəsildiyindən bir nəfər də olsa köməyə gələn yox idi... Müharibədən qabaq ermənilər bütün yolları kəsdiyindən heç bir tərəfdən get-gəl mümkün deyildi. Hər tərəfi bağladıqlarından hücumlarını ancaq şimal tərəfdən icra edirdilər" [6, 33-34].

M.S.Ordubadi daha sonra yazır ki, iyun ayının 5-də müharibəni ermənilər başlayıb bir neçə döyüş keçirdikdən sonra məğlub olub, istehkamlarına çəkilirlər. Bu müharibədə müsəlmanlardan 2 nəfər qətl edilir, bir nəfər də yaralanır. Bu halı gördükdə ermənilər iyunun 6-7-də Üşüyə hücumlarını dayandırıb, yenə əsgər toplamağa başlayırlar. Ermənilər iyunun 8-də hər tərəfdən hücumla keçirlər. Ermənilər müasir "Beşaçılan" silahlarla silahlanmışdılar, lakin müsəlmanların silahları köhnə "Berdanka" tipli silahlar idi və güllələri düşmən mövqeyinə təsir etmirdi. Digər tərəfdən, müsəlmanların patronları və sair hərbi ləvazimatları qurtarmaqda idi. Döyüşlər səhərdən axşama kimi davam edir. Müsəlmanlar yavaş-yavaş istehkamları tərk edib Üşü kəndinin içərisinə çəkilirlər [6, 34].

M.S.Ordubadi daha sonra Üşü faciəsini təsvir edərək yazır ki, axşama iki saat qalmış erməni firqələri yenidən hər tərəfdən hücumla başlayırlar. Ermənilər kəndə yaxınlaşdıqda bir qoca erməni keşişinin başı üstündə hərbi bayraq müharibəyə məxsus mahnılar oxuyurdular. Erməni keşişi böyük məharətlə kənd içində əlində xaç erməni piyada firqələrinin qarşısında durub onları hərbi ruhlandırır. Ermənilər südəmər körpələri, qoca qarıları belə, öldürürlər. Ermənilərin hücumunu gören Paşa Budaq oğlu adında bir müsəlman arvad-uşağı məsciddən çıxarıb yolsuz keçidlər, dağlarla aparıb, yüksək yaylaqlarda Sürməli kürd tayfalarının himayəsinə tapşırır. Axşamın aləqaranlığında davam edən xəncər müharibəsində müsəlmanlardan dörd nəfər şəhid olur. Müsəlmanlar bu müharibədə xəncərlə, ermənilər tüfənglə müharibə edirdilər. Müharibədə 180 nəfər erməni tələf olur, bir o qədər də yaralanır. Ermənilərin çoxluğundan, demək olar ki, bir nəfər müsəlmanın qarşısına 15 erməni çıxırdı. Ona görə də müsəlmanlar artıq kənddə durmağı münasib bilməyib kəndi boşaldılar. Ermənilər hər tərəfdən kəndə od vururlar. Kənd tamamilə yandırılır [6, 35].

1905-ci il iyunun 9-da ermənilər Təkiyə kəndinə hücum edirlər. Müsəlmanlar tamamilə silahsız, ermənilər isə mükəmməl silahlı olduqlarından müsəlmanlar kəndi boşaldıb, arvad-uşaqlarını götürüb yüksək təpələr başına pənah aparırlar. Ermənilər Axund Məhəmməd Əli Mirzə Əbdül-Hüseyn Qazızadənin zəngin kitabxanasını və qazı idarəsinə məxsus kitabları məhv edirlər. Quranları ermənilər süngülərə keçirib məşəl kimi yandırılmışlar. Sonra məscidin minbərini və sair müqəddəs əşyaları da odlayırlar. M.S.Ordubadi Eçmiədzin qəzasında 9 məşhur islam kəndinin dağıldığını, hökumətin isə heç bir tədbir görmədiyini yazır [6, 35].

Erməni müəllifi A-do "Qafqazda erməni-türk toqquşmaları" əsərində 24 may-5 iyun 1905-ci il tarixində Eçmiədzin qəzasında baş vermiş qırğınlara ayrıca bölmə həsr etmişdir. İndi də A-donun şərhinə nəzər salaq. Onun yazdığına görə, guya mayın 24-də müvəqqəti olaraq çadırlarını Əştərəyin sahələrinin yanında quran Çobankərə türklərinin erməni əkinçilərinin üzərinə hücum xəbəri Əştərəyə çatan kimi ermənilər köməyə gedirlər. Görünür, burada da ermənilər Şərqi Anadoluda istifadə etdikləri taktikadan istifadə etmişdilər. Yəni, qırğınlara başlamaq üçün bəhanə əldə etsinlər deyə, özləri erməni yaşayış məntəqəsinə hücum etmişdilər. Vəziyyətin gərginləşməsindən sonra Muğni kəndinin erməniləri Əştərəyə, Kiçikkəndin türkləri isə Üşüyə köçmək məcburiyyətində qalmışdılar [3, 131-132].

A-donun verdiyi məlumatlara görə, mayın 28-də türklərlə ermənilərin qarışıq yaşadıkları Qotur kəndində təsadüfən orada olan Aco adında bir kürdü ermənilər şəxsi haqq-hesab nəticəsində qətlə yetirirlər. Bu səbəbdən Qoturlu türklər Əştərəkdəki pristava müraciət edirlər. Xəbəri eşidən kürdlər Qotura gəlirlər. Üşü kəndində yaşayan türklər də kürdlərə köməyə gəlirlər. Ətraf kəndlərdən gələn erməni silahlı dəstələri türkləri və kürdləri Qoturdan qovub çıxarırlar. Öz dəstəsi ilə Qotura gələn pristav heç bir tədbir görmədən kəndi tərk edir. Qoturun erməniləri tələb edirlər ki, türklər kəndi tərk edib qonşu Üşü kəndinə köçsünlər. Lakin Allahverdi adında bir türk həmkəndlilərinə köçməyi qadağan edir. Ermənilər yenə də tələ qu-

rurlar. Qoturun erməniləri kəndi tərk edirlər ki, kəndə hücum zamanı yerli ermənilərdən tələfat az olsun. Mayın 29-da ermənilər Qotura hücum edirlər. Yuxarıda adı çəkilən Allahverdi bütün türkləri evinə toplayıb müdafiə mövqeyi seçir. Bu zaman Üşü kəndindən türklər köməyə gəlirlər. Bir saatdan artıq atışma nəticəsində 15 nəfər türk öldürülür. Həmçinin Allahverdinin özü kəndi tərk edərkən öldürülür. A-donun yazdığına görə, guya ermənilər imkan vermişdilər ki, türklər qadın və uşaqlarını qonşu Hamamlı türk kəndinə apara bilsinlər. Ermənilər Qoturda olan 15 türk evini talan edir, evlərin qapı-pəncərələrini. Damların örtüyünü belə söküb aparırlar. Qoturun türklər yaşayan hissəsi beləcə xarabalığa çevrilir [3, 133].

Erməni müəllifi A-do qeyd edir ki, bu hadisədən sonra mayın 30-da ermənilərlə türklərin qarışıq şəkildə yaşadıkları Sağomosavəng kəndinin türkləri öz ailələrini və ev əşyalarını Hamamlıya daşıyaraq kəndin içində mövqelər tutdular, ermənilər isə qorxaraq kənddəki kilsəyə çəkildilər və üç gün məcbur olub orada qaldılar. Həmin gün Qotur davasında yaralanan Oşakan kəndinin sakini Ohanı araba ilə müalicə olunmaq üçün Əştərəyə apardılar. Araba Üşü kəndinin ərazisindən keçəndə türklər hücum etdir və arabanı ələ keçirərək yandırılar.

Həmin gün Eçmiədzin qəzasının rəisi bölgəyə gəlir, erməni və türk kəndlərini gəzir, heç bir iş görmədən qayıdır. A-do yazır ki, qəza rəisinin qayıdışından sonra hər iki tərəfə agah oldu ki, hakimiyyət qəsdən üfuku boş buraxıb ki, hər iki tərəfin gücünü sınısın [3, 133].

Qəzada baş verən qırğınlarda tərəflərin təqsirini eyniləşdirmək məqsədilə A-do türklərin də təqsirli olduqlarını göstərməyə çalışır. Onun yazdığına görə, guya mayın 31-də Üşü kəndinin türkləri Muğni, Karbi və Ohanavəng kəndlərinin suyunu kəsdilər, üstəlik Abarana gedən yolu da bağladılar. Bu istiqamətdə hərəkət dayandı. İyunun 2-də Çobankərə, Kürdalı və Hamamlı kəndlərinin türkləri Kasax dərəsinə yaxınlaşaraq, dərənin əks tərəfində yerləşən Soğamavəngin üzərinə atəş açdılar hansı ki, türklər artıq oradan çəkilməmişdilər. Üşünün türkləri isə İlançalan erməni kəndinin üzərinə getdilər, lakin geri oturduldular [3, 134].

A-do iyunun 3-də çobankərəli və hamamlılı türklərin Apnagyuğ kəndinin kənarında olan su dəyirmanına basqın etdiklərini və dəyirmançını öldürdüklerini, köməyə gələn ermənilərin isə 3 türkü öldürdüklerini yazır. Müəllif bu kimi kiçik hadisələrin baş verməsinə münasibətdə yerli hakimiyyətin qərəzli şəkildə fəaliyyətsiz qaldığını qeyd edir [3, 134]. Erməni silahlı dəstələrinin Üşü kəndində törətdikləri vəhşiliyin səbəbsiz olmadığı təsəvvürünü yaratmaq üçün A-do türkləri baskar kimi göstərməyə çalışır. Halbuki, türklər ermənilərin hücumlarının qarşısını almaq üçün yalnız zəruri özünümüdafiə tədbirlərinə əl atmaq məcburiyyətində qalırdılar. A-donun iddiasına görə, iyunun 4-də Üşü kəndinin türkləri təqribən 200 nəfər kürdlərlə birləşərək, İlançalan erməni kəndinin üzərinə hücum edirlər. Ətraf kəndlərdən haraya gələn ermənilər birləşərək onları geri oturdular və Üşü kəndini iki tərəfdən mühasirəyə aldılar. Qısa müqavimətdən sonra çaxnaşma düşür. Ermənilər bir istiqamətdən kəndə girirlər, türklər böyük itki verərək pərən-pərən düşürlər. A-do faciənin miqyasını göstərərək yazır ki, öldürülən üşülülərin sayı 100-ə çatırdı, qadın və uşaqlar, qoca və körpələr qırğınlardan qurtulmaq üçün vay-şivən qoparırdılar. Üşü yandırıldı, dağıdıldı, yerlə yeksan edildi, bir kənd də belə silindi, administrasiya yenə də yox idi [3, 132].

Daha sonra A-do yazır: “Üşünün faciəsi türklərin üzərində elə bir dəhşətli iz buraxdı ki, iyunun 5-də bir sıra kəndlər bir tərəfdən boşalır, digər tərəfdən isə ermənilər tərəfindən talan edilir və yandırılırdı.

Nəzrvan və Təkiyə kəndləri yandırıldı, Persi, Əngirsək, Kürdalı, Hamamlı kəndləri və Çobankərə obası talan edildilər. Beləliklə, Əştərə bölgəsinin 9 türk kəndinin əhalisi talan edildi, yandırıldı və çöllərə düşdülər” [3, 134]

A-do yazır: "Bütün bunlardan sonra, iyunun 6-da qəza rəisi kazaklarla birgə peyda oldu. Çoxlu sayda ermənilər həbs edildilər, bir sıra erməni kəndləri qoşunların nəzarətinə verildi, cərimələr başlandı.

Yandırılan və talan edilən yazıq türk xalqı idi, cərimələr isə dövlətin xəzinəsinə gedirdi. Çatışmalar, toqquşmalar bir neçə ölüm hadisələri Eçmiədzin və Pərəkər ətrafında da oldu, lakin onlar kütləvi xarakter almadı. Bu bölgədə sülhsevər elementlər qalib gəldilər. Sülh işinə bir nüfuzlu türkün təsiri böyük idi. O, türk xalqının arasında gəzərək onları rahat oturmağa inandırır. Bu, Eçmiədzin qəzasının sahibkarı Musa xan Makinski idi" [3, 135].

A-do Eçmiədzin qəzasının Əştərək nahiyəsində toqquşmalar zamanı 9 türk kəndinin dağıldığını yazır. Həmin kəndlər bunlardır: Üşü-142 ev, Qotur-11 ev, Nəziravan -58 ev, Təkiyə – 85 ev, Persi - 34 ev, Əngirsək – 20 ev, Kürdəli – 11 ev, Hamamlı – 61 ev, Kiçikkənd – 36 ev. Erməni müəllifi nəmin nahiyədə iki erməni kəndinin də dağıldığını yazır [3, 136].

Bütövlükdə götürdükdə isə Eçmiədzin qəzasında azərbaycanlıların yaşadıkları 130-dan artıq kəndin əksəriyyəti erməni silahlı dəstələri tərəfindən qırğınlara və talanlara məruz qoyulmuşdu.

M.S.Ordubadi 1905-1906-cı illərdə İrəvan quberniyasında ermənilərin törətdikləri kütləvi qırğınlara belə səciyyələndirmişdi: "İrəvan mahalı bir yanar dağa, vulkana dönüb nəcib islam millətini yandırmaqda, boğmaqda idi..." [6, 29].

Ümumiyyətlə, 1905-1906-cı illər erməni-müsəlman iğtişələri nəticəsində İrəvan və Yelizavetpol quberniyaları ərazisində 200-dən artıq azərbaycanlı yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, yandırılmış və dağıdılmışdır [7, 52]. Həmin dövrdə təkcə İrəvan quberniyasında isə 100-dən artıq azərbaycanlı kəndi yandırılmış, talan edilmiş və əhalisi kütləvi qırğınlara məruz qoyulmuşdur.

Ermənilərin İrəvan quberniyası ərazisində, o cümlədən də Eçmiədzin qəzasında 1905-1906-cı illərdə törətdikləri kütləvi qırğınlara XIX-XX əsrlərdə soydaşlarımızın məruz qoyulduqları soyqırım və deportasiyalar silsiləsinin bir mərhələsidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat ədəbiyyat:

1. Шавров Н.Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье: предстоящая распродажа Мугани инородцам. С. Петербург, 1911.
2. Кавказский календарь на 1907 г. Тифлис, 1906, Статистический отдел.
3. A-do. Qafqazda erməni-türk toqquşmaları (1905-1906-cı illər). Sənədli, statistik, topoqrafik izahlarla (erməni dilində). Ayvazyanlar və Nazaryanlar mətbəəsi. İrəvan, 1907.
4. «Kaspi» qəzeti, 24 may 1905-ci il, № 96.
5. «Kaspi» qəzeti, 31 may 1905-ci il, № 100.
6. Ordubadi M.S. Qanlı illər. (1905-1906-cı illərdə Qafqazda baş vermiş erməni-müsəlman davasının tarixi). Bakı, "Qarabağa Xalq Yardımı", 1991.
7. Arzumanlı Vaqif, Mustafa Nazim. Tarixin qara səhifələri. Bakı, "Qartal", 1998.

НАЗИМ МУСТАФА

научный сотрудник Института Истории АН АР

РЕЗНЯ, СОВЕРШЕННАЯ АРМЯНАМИ В 1905 Г. В ЭЧМИАДЗИНСКОМ УЕЗДЕ

В статье в хронологической последовательности отражаются акты массовой резни, совершенные в 1905 году в Эчмиадзинском уезде Иреванской губернии армян-

скими вооруженными отрядами, сформированными в начале XX в. на территории Южного Кавказа в качестве структурных подразделений армянских политических партий. В данной статье посредством метода сравнительного анализа отражается общая картина событий 1905-1906 гг., а также впервые дается ссылка на произведения, посвященных этим событиям, как азербайджанских, так и армянских авторов.

NAZIM MUSTAFA

scientific employee of ANAS History Institute n.a. A.A.Bakikhanov

MASSACRES PERPETRATED BY ARMENIANS IN ECHMIADZIN IN 1905

Mass slaughters and terrorist acts committed in Irevan provinces Echmiadzin in 1905 by the armed groups formed as structural divisions of Armenian political parties existed in the South Caucasus in the early 20th century, are represented in the article in chronological sequence. Also, the articles of Armenian authors concerning the above mentioned events were for the first time referred simultaneously with the articles of Azerbaijani authors, so a general picture of 1905-1906 years events was formed by means of comparative analysis.

Rəyçilər: t.e.d.M.Oruclu, t.e.d.Q.Əliyev

AMEA a.a.Bakixanov adına Tarix İnstitutunun "Qarabağ tarixi" şöbəsinin 09.09.2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr. №07).